

kísértük utolsó útjára. Derús, de fagyos februári nap volt. De azért nem fázott senki, hiszen csak olyanok álltak körül a nyitott sírt akik mind nagyon sokat kaptunk Mórától, hogy még a rá gondolás is felmelegített. Hivatalos személy nem sok jelent meg, hiszen Móra »destruktív«-nak számított »progresszív világnézete«, a szegények, kiuzsorázottak, üldözöttek és mellözöttek gáz-sága melletti kiállása — megbocsáthatatlan bűn volt.

Így igazán Szegednek, Szeged környékének, a Móra szívbeli barátainak, munkatársainak és legdrágább szeretteinek az ügye maradt ez a búcsú, olyanoké, akik Dettre Jánossal együtt mormolhattuk, könnybe borult szemmel idézve Mórát.

*Köszönjük, hogy voltál, az órát köszönjük,
Melyben fényül nyert e világtalan világ,
Köszönjük, hogy kezed lenyújtottad felénk
S árnyául elfogadtad sugárzó életednek*

Köszönöm neked drága Móra Ferenc, hogy a te értük, értünk vívott harcoknak is része van abban, ha az Etelek és Ferencek, Rózák és Mátyások nemrég még szomorú és lehajtott feje egyre feljebb emelkedik, élethit és bizalom ül a szemükben és a Te álmaid is rendre megvalósulnak.

TAUSZIG MÁRIA.

Radnóti Miklós levelei Kner Imréhez

A gyulai levéltár legújabb gyűjtései közül értékben messze kimagaslik a gyomai Kner nyomda Csákabonyi Kálmán megyei főlevéltáros buzgólkodása nyomán Békés megye levéltárába beszállított gazdag anyaga. Az eddig még teljesen fel nem dolgozott anyag — már az eddigi tapasztalat szerint is — igen értékes irodalmi, művészeti, nyomdatörténeti leveleket tartalmaz.

Kner Imre, a nyomda széles látókörű, bibliofil irányítója, aki művészi érzékénél, irodalmi érdeklődésénél fogva jóval több volt egyszerű nyomdásznál, óriási levelezést folytatott kora kulturális életének vezetőivel. Nyomdájának hírét messze földön ismert, világversenyeken nem egyszer kitüntetett kiadványain kívül számos kiváló íróval, költővel, művésszel folytatott levelezése is fémjelzi. Az eddig átnézett iratok Móricz Zsigmond, Móra Ferenc, Kosztolányi Dezső, Karinthy Frigyes, Balázs Béla, Szabó Dezső, Szép Ernő, Révész Béla, Szalay József, Király György, Szabó Lőrinc, Veres Péter, Földessy Gyula, Hatvany Lajos, Telcs Ede, Kodály Zoltán, Szabolcsi Bence, Rippl-Rónai József, Csók István, Hevesi Sándor, Ortutay Gyula kisebb-nagyobb levelezését vagy megmaradt töredékeiket őrzik.

E gazdag levelezésből hamarosan megjelenik Móra Ferenc Kner Imréhez küldött, s eddig előkerült 30 levele. Ezenkívül szegedi szempontból főként Radnóti három megtalált levele érdekes.

Kner Imre nemcsak a szegedi bibliofilekkel és elismert írókkal, hanem a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának irányítóival is bensőséges kapcsolatban állott. Így ismerhette és szerethette meg Radnótit is.

A levelek baráti hangjából ítélve bizonyosnak látszik, hogy a Radnóti és Kner közötti levelezés nem merült ki évi egy levél megírásában. Reméljük, további levelek igazolják majd feltevéseinket. A megtalált levelekből főként a korra utaló sorok jellegzetesek. Csodálatos Radnótiiban az a magasrendű törek-

vés, amellyel össze kívánja fogni egy világnézeti szempontból is fontos, önzetlenül megírt kiadvány köré azokat az írókat, akik körül a kor „kiszivatytúzza a levegőt”. Leveleiből magasrendű gondolkodás, az irodalom, a költészet határtalan szeretete csap felénk.

Megtalált levelei a következők:

1

Kedves, jó Kner Uram.

a könyv izgalmai közepette meg se köszöntem még kedvességét és méltányosságát. Most így, hálás köszönetemmel együtt mindjárt köszönhetem a díj alkalmából is és szívből gratulálhatok a »harmadik nemzedék«-hez, Gyurkához is, aki 2 díjat vitt el az idén.

Nem figyelmetlenség, vagy feledékenység részemről az, hogy nem küldtem még dedikált példányt Önnek, csak várom, hogy elkészüljön a kötött példány, — s azonnal küldök.

Szeretnénk, — hogyha legközelebb úgy jön fel Pestre, hogy magánéletre is marad ideje, — megtisztelne bennünket.

Még egyszer hálás szívvel köszönöm kedvességét és a gyönyörű könyvet és tisztelettel, szeretettel köszöntöm, igaz híve:

V. Pozsonyi út 1.

Radnóti Miklós

Hálás köszönettel, szeretettel üdvözl:

1938. december 14.

Radnóti Tibi.

2

Mélyen tisztelt, kedves Uram,

nem is tudom, hogy köszönjem meg küldeményét és kedvességét — érdemtelen is vagyok rá! Nagyon, nagyon jól esett ez az öröm e csúnya, — csúnya? — ronda! világban és mást nem is írhatok, csak azt, hogy nagyon szeretem a könyveket, a Kner-könyveket és nagyon megbecsülöm őket. Nézem jegyzeteimet, de úgy látom, minden könyvből küldtem Gyomára, — s így most még jelképelesen sem tudom viszonzni — nem a küldeményt, hanem a nagyon kedves baráti mozdulatot.

Még egyszer és újra nagyon hálásan köszönöm és szeretettel várjuk Pestre. Tisztelettel és barátsággal köszönti igaz híve:

1939. márc. 23.

Radnóti Miklós

3

Mélyen tisztelt és kedves Imre bátyám, hálásan köszönöm a gyönyörű Hevesy Iván — könyvet. Gyurka mesélt már róla, de nem hittem volna, hogy ilyen szép. Itt az alkalom, hogy megkérdezzem Tőled, hogy kapta-e az Apollinaire kötetemből annakidején, a közbejött munkaszolgálat teljesen összekuszálta ügyeimet ilyen tekintetben is — és így nem tudom, küldtem-e. Ha nem, — megtisztelsz vele, ha megírod, és örömmel küldök. Egy másfajta közlendőre is felhasználom az alkalmat, egy régi, nagyon régi, nagyon kedves és gyötrő tervemet írom meg Neked; hátha kedvet kapsz hozzá. Barátaimnak már a könyökén jön ki, de megvalósítani nem sikerült. Neked azt hiszem még nem beszéltem róla. Irodalmunk »csúcsa« a lírai költészet, még-sincs és nem is volt soha folyóirat, vagy évkönyv, amit neki szenteltünk volna. A franciáknak, angoloknak és az amerikaiaknak havi folyóiratuk van, leg-

alább is volt, — a háború előtt. „Könyv a költészet szolgálatára”, erre gondolkod, főcímet lehet találni, nem is kell azonosnak lennie, tekintettel a sajtótörvényre, félévenként 8—10 éves könyvben verseket, műfordításokat (sehol sem lehet ma megjelentetni) közölnénk, egy-egy magas, csak magas színvonalú esszét, költőről, vagy versekről, magyarról és külföldről, régiről és újról és minden számban egy-egy verstani tanulmányt. (Turóczy Trostler, Marót Károly, Vikár Béla, Waldapfel Imre, Sík Sándor, vagy akár Gábor Ignác is boldogan írának ilyet, ha lenne hová.) Minden kötetben bő esszénívójú bel- és külföldi költészet szemle, könyvismertetések, régi és kiadatlan vers- és műfordítás-publikációk, szövegváltozatok stb. szóval a »Költészet szolgálatára« minden. Irodalmi és irodalomtörténeti jelentősége óriási lenne, tett lenne valóban és szóhoz jutnának legjobb műveikkel azok a kitűnő magyar költők is, akik körül most kiszivattyúzták a levegőt, mert zsidók. *Mindenki* boldogan dolgozna ingyen, mert hat hónapon át, nagy gonddal készülne egy-egy szám. És még venné is a közönség, van érdeklődés, persze, hogy kifizetődjék, *arról nincs szó*. Azt hiszem nagyon illenék a Kner-hagyományba is a terv, a Kner-klasszikusokból és Documentából szinte következik . . . egy ilyen fajta folytatás. Persze, hogy *áldozat* lenne a Te részéről és a munkatársaid és a munkatársaim részéről is az egész, de a magyar költészetnek szolgálna, (ne haragudj, hogy ilyen fellengzősen fejezem ki magam) de Kner Imre érti ezt, hiszen ami az áldozatot illeti, — azt hiszem . . . És azt hiszem, nem túlságosan érthetetlen ez a kis vázlat, személyesen biztos részletesebben tudnám »leírni« azt, amit gondolok, de talán így is látod irodalmi és irodalomtörténeti, sőt világnézeti jelentőségét a dolgoknak. A legjobbat adni, *magyart és európaiat* adni és mindig *költészetet* adni, nem kis ügy. Gyakorlatilag: az anyag állandóan érkezne Hozzád, nem kellene egyszerre szedni és megjelenése is mindig »körülbelül« ekkor, meg ekkor lenne, mikor Neked a legkényelmesebb. Kb. Félévenként, Évenként húsz ívnyi »költészet a költészetéről« a mi világunkban. Kedves, jó Imre Bátyám! Lehet, hogy érdekel, lehet, hogy nem . . . remélem igen. De mindenesetre írnál erről nekem és ne haragudj, hogy 1941 márciusában »ilyesmikkel« zavarlak. De Tőled sem idegen az »ilyesmi« és ha már ilyesmi sem lennének, legalább tervben, akkor nyugodtan felköthetném magam, vagy bevonulhatnék egy sárga házba. Mély tisztelettel és szeretettel köszöntlek, igaz híved:

Budapest, 1941. március 11.

Radnóti Miklós.

A kor nemcsak a költők körül »szivattyúzta ki« a levegőt, hanem megbénította a nyomdászatot is. Kner Imre világosan érezte az antológia szerepét, mégsem tudta elvállalni kiadását.

Az egyre nagyobb méretű behívások következtében mind kevesebb és kevesebb létszámmal dolgozó üzem számára a nehéz papírellátás mellett megvalósíthatatlan maradt a terv. Maga Kner sem kockáztathatta meg a 70 családnak kenyeret adó üzem sorsát, dolgozni akart addig, amíg erőszakkal meg nem akadályozták munkáját.

A hitelesség kedvéért azonban azt is el kell mondanunk, hogy a kiadvány sorsát nem látta rózsásnak. Szomorú tapasztalatai voltak kiadványaival kapcsolatban, hiszen még a nagyon beharangozott és nagy feltűnést keltő munkát, a Kodály Zoltán által kiadásra ajánlott Mentséget (Tótfalusi Kiss Miklós) is mindössze 70 példányban tudta eladni, a többit elajándékozta. Nem vállalkozhatott hát Radnóti tervének megvalósítására sem.

ELEK LÁSZLÓ